

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת אמור תשע"ג

ספירת העומר - הכנה למתן תורה

ספירת העומר - צפיה למתן תורה!

התורה מצוה בפרשתנו: "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמִּקְרַת הַשָּׁבֹת, מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפֶה, שִׁבְעַת שָׁבֹתוֹת תִּמְדַּת תִּהְיֶינָה. עַד מִמִּקְרַת הַשָּׁבֹת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם" (ויקרא כג, טו-טז).

וצריך להבין: מה הטעם לספירה הזו? וכי אי אפשר להשב מתי יחול חג השבועות, בלי למנות בכל יום כָּפָה, "היום כך וכך ימים לעומר"? מדוע מהנה ספירת הימים שבין פסח לשבועות מצוה שלמה בפני עצמה?

טעם אחד פשוט שאמרו בזה הוא, שהספירה בכל יום באה לבטא את צפייתנו לקבלת התורה. כשאדם מצפה למאורע גדול וחשוב שעתידי להתרחש אצלו (למשל: חתונה), הוא מונה בכל יום, כמה ימים עוד נותרו לו עד לאותו מאורע, "כי המנין מרָאָה לאדם, כי כל ישעו וכל חפצו להגיע אל הזמן ההוא" (ספר החינוך מצוה ש"ו). לכן אנו סופרים את הימים שבין פסח לשבועות, "להראות בנפשנו התפִּיץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף ללבנו", יום מתן תורה! (ספר החינוך שם²).

אלא שאם כך, הרי לכאורה קשה מאד: מדוע אנו סופרים את הימים שכבר עברו מימי הספירה ("יום אחד לעומר", "שני ימים לעומר", וכו')? הרי דרכו של עולם היא, שהמצפה בקוצר רוח ליום מסויים, מונה את מספר הימים שעוד נותרו לו לחכות, ולא את מספר הימים שכבר עברו. ואם כן, היה עלינו לספור כך: במוצאי יו"ט ראשון של פסח - "עוד שבעה שבועות למתן תורה!" בלילה שאחריו - "עוד שמונה וארבעים יום למתן תורה!" וכן הלאה. מדוע איננו סופרים את ספירת העומר בצורה זו?

אולי מותר להסביר, שאנו סופרים "יום אחד", "שני ימים" וכו', משום שכך ספרו אבותינו כשיצאו ממצרים. אבותינו הרי לא ידעו מתי יהיה מתן תורה. הם ידעו שתכלית יציאתם ממצרים היא להגיע למתן תורה, כפי שאמר הקב"ה למשה - "בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם, תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה" (שמות ג, יב) - אבל הם לא ידעו מתי בדיוק יהיה מתן תורה; לכן, לא יכלו לספור את הימים שעוד נותרו להם עד קבלת התורה, אלא רק את הימים שכבר עברו ועוד לא קבלו את התורה ("יום אחד כבר עבר, ועוד לא קבלנו תורה!" "שני ימים כבר עברו, ועוד לא קבלנו תורה!" וכן הלאה). ממילא גם אנו סופרים באופן זה, כפי שספרו אבותינו. [כמובן, הסבר זה יתכן רק אם נניח שישראל אכן לא ידעו שמתן תורה יהיה חמישים יום לאחר יציאת מצרים. ואולם, יש אומרים שישראל כן ידעו זאת³, ולפי מי שסובר כן, יש לתרץ את שאלתנו באופן אחר⁴].

הכנה למתן תורה - תיקון המידות

למה באמת לא נתן הקב"ה את התורה לישראל מיד לאחר שיצאו ממצרים? למה חיכה שבעה שבועות? אומרים חז"ל: "ראוים היו ישראל בשעה שיצאו ממצרים, שתנתן להם התורה מיד. אלא אמר הקב"ה: עדין לא בא ז'יום של בְּנֵי [עוד לא התרפאו לגמרי], משעבוד טיט ולבנים. יצאו, ואין יכולים לקבל תורה מיד. משל למה הדבר דומה? למלך שעמד בְּנו מחליו, ואמר לו פדגוגו: ילך בנך לאסכולי שלו! [הגיע הזמן שיחזור לבית הספר!] אמר לו: עדין לא בא ז'יום של בְּנֵי, ואתה אומר ילך לאסכולי שלו?! אלא יתעדן בְּנֵי שנים ושלושה ירחים במאכל ובמשתה, ויבריא, ואח"כ ילך לאסכולי שלו. כך אמר הקב"ה: עדין לא בא ז'יום של בְּנֵי משעבוד טיט ולבנים... יתעדנו בְּנֵי שנים ושלושה חדשים במן ובאר ושלי, ואח"כ אני נותן להם את התורה"⁵ (קהלת רבה ג, יד). לכן לא ניתנה תורה לישראל מיד לאחר יציאת מצרים.

ונראה, שכוונת חז"ל במה שאמרו "עדין לא בא ז'יום של בְּנֵי", איננה רק במובן הגופני, אלא בעיקר במובן הרוחני. ישראל היו משועבדים אצל עובדי עבודה זרה, ושקועים במ"ט שערי טומאה. הם צריכים שהנפש שלהם תהיה בריאה כדי לקבל את התורה. לא רק להבראה גופנית הם זקוקים, אלא גם להבראה רוחנית. לכן דוחה הקב"ה את מתן תורה, עד שתהיה נפשם של ישראל ראויה לקבלת התורה.

רבי חיים ויטאל ז"ל הרי שואל, מדוע אין בתורה איסור מפורש על מידות רעות? אמנם על חלק מן המידות יש צווים בתורה, למשל: "לֹא תִשָּׂא אֶת אָחִיךָ בְּלִבְךָ" (ויקרא יט, יז), "וְאֶהְיֶה לְרַעַף פְּמוֹךְ" (שם, יח) ועוד, אבל על רוב המידות אין צווים מפורשים. מדוע? אומר רבי חיים ויטאל כך: המידות, "הן הכנות עיקריות אל תרי"ג המצוות" ("שערי קדושה" ח"א ש"ב); הן הקדמה ובסיס לתורה, ובשביל להשיג את התורה אדם צריך להיות בעל מידות טובות עוד לפני שהוא ניגש אליה. לכן, אין צורך ואין טעם לצוות בתורה על מידות טובות, שהרי ממילא אין מבוא לתורה למי שאינו בעל כאלו⁶. אמנם גם ההפך נכון - שלימוד התורה וקיום מצוותיה הם אלו שמעדינים ומזככים את הנפש, וכמו שאמר רבי פינחס בן יאיר: "תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיית" וכו' (ע"ז, ב) - אבל זהו רק לענין העידון השלם, שתהינה המידות שלמות אצל האדם בכל מיני שלמות ושכלול⁷, אבל כדי לזכות להתחלת התורה - חייב אדם שתהינה לו קצת מידות טובות קודם לזה, ובלי זה - האדם אינו מתאים כלל לקבל תורה.

נחמיה - אחד מתלמידי רבי עקיבא - התנכח פעם עם רבי טרפון בהלכה, וניצחו. "צהבו פניו של יהודה בן נחמיה"¹². הוא שמח על נצחונו, עד ששמחתו נראתה על פניו. "אמר לו רבי עקיבא: יהודה, צהבו פניך שֶׁהַשֶּׁבֶת את הזקן?"! - כל כך אתה שמח?! - "תִּמְהַנֵּי אם תאריך ימים!¹³ אמר רבי יהודה ברבי אלעאי: אותו הפרק - פרוס הפסח היה (כשבועים לפני חג הפסח). כשעליתי (לרגל) לעצרת שאלתי אחריו: יהודה בן נחמיה היכן הוא? אמרו לי: נפטר והלך לו!"! (מנחות סח, ב) כפי ששיער רבי עקיבא, יהודה בן נחמיה לא האריך ימים, ונפטר בסמוך מאד לאותו מעשה. כנראה היה בין תלמידי רבי עקיבא שמתו בין פסח לשבועות. זו, אולי, דוגמא למקרה שלא נהגו כבוד זה בזה. הוא לא עשה שום דבר רע, וגם לא אמר אף מילה אחת רעה, אבל הוא שמח בכשלונו של רבי טרפון. זה כבר מספיק בשביל תלמיד של אדם גדול כרבי עקיבא, כדי להתחייב מיתה. זהו, כנראה, מסוג הדברים שהיה בין תלמידי רבי עקיבא. היו שמחים כשאחד היה מנצח את חברו בדברי תורה¹⁴.

מתן תורה - יום הקהל

לקראת קבלת התורה, צריך לדעת לכבוד זה את זה. ישראל מקבלים את התורה רק אם הם כאיש אחד, כפי שמתארת התורה את חניית בני ישראל בהר סיני: "וַיַּתֵּן שָׁם יְשָׁרְאֵל נֶגֶד הָהָר" (שמות יט, ב). בכל המסעות כתוב "ויחננו" בלשון רבים, רק במתן תורה כתוב "וַיַּתֵּן" בלשון יחיד, "כאיש אחד בלב אחד" (רש"י שם). הרגישו אחדות מוחלטת. זהו תנאי למתן תורה, שישראל יהיו מאוחדים. כי אין מתן תורה לשש מאות אלף יחידים, אלא רק לכלל ישראל כגוף אחד. וכשמרגישים גוף אחד, אין מקום לשמוח בכשלונו של השני, שהרי הוא כגופי.

זהו כנראה הטעם לכך, שיום מתן תורה נקרא בתורה "יום הקהל"¹⁵ (דברים ט, י; ד; יח, טז). כי ביום הזה הפסקנו להיות יחידים ונהיינו "קהל"¹⁶. לא עוד אוסף של יחידים, אלא עם אחד ואחדות אחת¹⁷. כולנו גוף אחד. התורה הרי מצוה "וַיַּתֵּן לְרַעְיָהּ כְּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח). מה פירוש "כְּמוֹךָ"? הרי "לא יקבל לב האדם, שיאהב את חברו כאהבתו את נפשו" (רמב"ן שם), שזהו נגד הטבע!¹⁸ אלא שאם מרגישים שהשני הוא כגופי ממש, וכמו שבאר הרמ"ק, ש"כל ישראל עֲרֻבִים זה בזה" (סנה' כז, ב) הוא מלשון תערוכות, "שממש יש בכל אחד חלק מחבירו" (תומר דבורה פ"א מידה ד'), וכל נשמות ישראל משותפות ומעורבות זו בזו - אפשר להגיע ל"כְּמוֹךָ". זוהי חלק מעבודת המידות הנדרשת מאיתנו בימים אלו. לחזק את הרגשת האחדות, את ה"וַיַּתֵּן לְרַעְיָהּ כְּמוֹךָ", כדי שנהיה ראויים שוב למתן תורה בחג השבועות.

[על פי דברי הרמ"ק, אפשר לתרוץ את קושיית התוספות במסכת יומא. ישנה מחלוקת בגמרא (סנה' קיא, ב), כשמחלקים את ארץ ישראל לשבטים, האם אפשר לחלק עיר אחת לשני שבטים. הקשו התוספות (תו"י יומא יב, א ד"ה מה היה), הרי מצאנו שירושלים נחלקה לשני שבטים - ליהודה ובנימין! ויתרצו, שדבר זה היה ע"פ הדיבור. ולענ"ד, אולי מותר לומר גם תירוץ אחר: יהודה ובנימין הם כשבט אחד!

זה מה שעשה הקב"ה לישראל בשבעה השבועות שעברו מיציאת מצרים עד למתן תורה. הקב"ה מתקן את נפשותיהם של בני ישראל, וכך גם בדורות הבאים, בכל שנה ושנה, אנו סופרים את ספירת העומר ומתקנים את נפשותינו מדה אחר מדה, עד שמגיעים למדת המלכות. מתקנים את נפשותינו, שלא נהיה כחיות וכבהמות, אלא נהיה בני אדם שראויים לקבל תורה⁸.

הרי אמרו, שזהו הטעם לכך שהעומר בפסח קרב מן השעורים, ואילו שתי הלחם בשבועות קרבים מן החיטים. "להורות, דבלתי התורה אנחנו כבהמות נדמה, שמאכלן שעורים⁹... וכשקבלו התורה הוי דמות אדם לְהִנְהוּ, ולכן קרבנם מן החטים, מאכל אדם" (ערוך השולחן "אור"ח סי' תפ"ט ס"ג).

זהו גם הטעם לכך, שהתורה תולה את הספירה בעומר ["וּסְפַרְתֶּם... מִיּוֹם הַבֵּיאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתִּנּוּפֶה"], ולא ביציאת מצרים¹⁰ [שהרי לא נאמר, "וּסְפַרְתֶּם... מִיּוֹם יְצִאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם"]. מפני שעומר השעורים הוא זה שמסמל את מצב הבהמות שלנו, והוא זה שמרמז, על מה באה הספירה - להתרומם ממצב של בהמה למצב של אדם, ולהתנתק ממ"ט ימי הספירה ממ"ט שערי טומאה ששקענו בהם במצרים - עד שנגיע בס"ד בחג השבועות למדרגת אדם, ע"י קבלת התורה.

מדוע נפטרו תלמידי רבי עקיבא דוקא בין פסח

לעצרת?

הנה, לפי מה שבארנו, ימי ספירת העומר היו צריכים להיות ימי שמחה אצלנו. שמחה של התעלות רוחנית והזדככות נפשית, לקראת קבלת התורה. אבל למעשה, במקום שימי ספירת העומר יהיו ימי שמחה, נהפכו אצלנו ימים אלו לימים שנוהגים בהם מנהגי אבלות, בגלל כ"ד אלף תלמידי רבי עקיבא שמתו בימים אלו במגפה, מפני שלא נהגו כבוד זה בזה (יבמות סב, ב).

האם במקרה נפטרו תלמידי רבי עקיבא דוקא בימים אלו? - נראה שלא. ראשית כל, כבר במשנה נזכר, שימים אלו הם ימי דין (ערויות פ"ב מ"י), וא"כ הדעת נוטה לומר, שבגלל זה נעשה דין בתלמידי רבי עקיבא דוקא בימים אלו. אבל חוץ מזה נראה לומר, שתלמידי רבי עקיבא מתו דוקא בימים אלו, בגלל שימים אלו הם ימי הכנה לקבלת התורה. תלמידי רבי עקיבא היו אנשים גדולים מאד, אבל לפי רום מדרגתם - לא נהגו מספיק כבוד זה בזה. והרי כפי שדברנו, כדי לקבל את התורה צריך לתקן את הנפש ממידות רעות. ממילא, אם תלמידי חכמים גדולים כאלו אינם מכינים את עצמם כראוי למתן תורה - הקטרוג עליהם הוא גדול מאד, ולכן הם נפטרים דוקא בימים אלו, מפני שלא ניצלו אותם כראוי להכין את נפשם לקבלת התורה. כי מתלמידי רבי עקיבא דורשים שלמות מיוחדת בין אדם לחברו, יותר ממה שדורשים מאדם רגיל¹¹.

כשמנסים להבין מה פירוש "לא נהגו כבוד זה בזה" - חושבני שניתן לראות דוגמא לכך, במעשה נורא שמוכא בגמרא [במקום אחר, לא במקום בו הגמרא מדברת על פטירת תלמידי רבי עקיבא]. הגמרא מספרת, שיהודה בן

ממילא מי שפוגע באדם מישראל הוא במדה מסויימת פוגע במלכות שמים. [וכן, על זה הדרך, מי שח"ו מקלל יהודי, הוא במדה מסויימת מגדף].

לשמוח בעבודת ה'

עוד דבר שצריך לקבלת מלכות שמים, זו שמחה בעבודת ה'. כל העונשים החמורים הנזכרים בפרשת "כי תבוא", באים "תחת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב מְרֹב פֶּל" (דברים כח, מז). למה זה כ"כ נורא, אם משהו עבד את ה', רק לא כ"כ בשמחה? אחד ההסברים הוא, שבלי שמחה - אין המשכיות לקיום התורה בדורות הבאים. אם הבן רואה שאביו שמח כשמגיע ראש השנה, שמח כשמגיע יום הכפורים, שמח כשמגיע פסח, שמח בציצית, בתפילין, בתפלה, בתלמוד תורה ובשאר כל המצוות - גם הבן ירצה ללכת בדרך הזו. אבל אם הבן רואה שאביו מקיים מצוות בלי שמחה ובלי חשק, בלי סיפוק ובלי התלהבות, אלא כפי שכפאו שד, הרי הוא חושב לעצמו: "מה לי ולצרה זו? בשלמא את אבא כפה שד, אז כפה. אבל אותי לא כופה שום שד, אז למה שאעשה את כל זה?...?" ואם הבן בכל זאת עוד עושה משהו, וממשיך לאחוז קצת במסורת אביו, אבל הנכד ודאי כבר לא יעשה כלום, מפני שאינו מוצא בזה שום תועלת. בלי שמחה - התורה לא תעבור לדורות הבאים. לכן באה התוכחה הנוראה, על זה ש"לא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב".

אבל חוץ מזה יש הסבר נוסף, למה זה נורא כל כך אם יהודי מקיים מצוות בלי שמחה. יהודי שמקיים מצוות בלי שמחה, לא רק שאינו מעביר לבניו את ההרגשה שכדאי לקיים מצוות, אלא זהו סימן שגם הוא עצמו אינו מרגיש את התועלת שבעבודת ה'. אם היה מבין שהמצוות שנצטוו בהן הן הטובה הגדולה ביותר שה' הטיב עמנו, שבכל פעולה קטנה אנו זוכים לחיי נצח בעולם הבא, ובכל מילה של לימוד תורה אנו בונים פלטרין של מעלה ושל מטה ומקברים את הגאולה (סנה' צט, ב) - לא היה שייך שיעבוד את ה' בלי שמחה! אם נותנים לאדם מיליוני דולרים, הוא לא ישמח? ! ודאי שישמח! ואם הוא לא שמח, סימן שהוא לא מבין את ערכו של הכסף שקבל. ממילא, אם אדם אינו שמח בקיום המצוות, סימן שחסר לו באמונה. הוא אינו מבין שהמצוות הן חיי עולם שה' נטע בתוכנו, ושהן טובה לנו גם בעולם הזה וגם לעולם הבא. וחסרון באמונה הוא כבר באמת עבירה חמורה¹⁹.

אנו צריכים לעבוד את ה' בשמחה, לשמוח בתורה שה' נתן לנו, לשמוח במצוות, לשמוח שאנו יושבים בארץ ישראל, בירושלים עיר הקודש, וכך להכין עצמנו לקבלת התורה בשמחה ובטוב לבב.

מדוע? כיון שיהודה אמר על בנימין: "אֲנֹכִי אֶעֱרֹךְ בְּנֵי" (בראשית מג, ט). אני מעורב בו והוא מעורב בי, והרינו כגוף אחד, (שזוהי בעצם המשמעות של 'עָרַב'. היינו, שנכסי הלווה ונכסי הערב יחשבו כנכסי איש אחד לענין החוב המדובר). ראייה לְדָבָר - מדברי אחיה השילוני. אחיה השילוני קורע את השלמה החדשה של ירבעם לשנים עשר קרעים, ואומר לו: "קח לך עֲשָׂרָה קְרָעִים, פִּי כֹה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: הַנְּגִי קָרַע אֶת הַמַּמְלָכָה מִיַּד שְׁלֹמֹה, וְנָתַתִּי לְךָ אֶת עֲשָׂרָה הַשְּׂבָטִים, וְהַשְּׂבָט הָאֶחָד יִהְיֶה לּוֹ (לרחבעם בן שלמה)" (מל"א יא, לא-לב). עשרה שבטים ועוד שבט אחד, הם י"א שבטים. ומה עם השבט השנים עשר? הרי י"ב שבטים יש בישראל, ולא אחד עשר! התירוץ הוא, שרחבעם מִלֵּךְ על יהודה ובנימין, ויהודה ובנימין נחשבים לשבט אחד].

"תוֹרָה צְוָה לָנוּ מִשָּׁה" - "וַיְהִי בִישְׂרוֹן מֶלֶךְ"

חשיבות נוספת לאחדות ישראל במתן תורה מוסברת ע"י התורה עצמה בפרשת "וזאת הברכה". התורה אומרת שם על מתן תורה: "ה' מְסִינֵי בָא... מִיִּמֵּינוּ אֲשֶׁר דָּת לָמוֹ" (דברים לג, ב). נתן לנו מימינו אש דת. "אֲף חָבַב עַמִּים כָּל קִדְשָׁיו בְּיָדְךָ, וְהֵם תָּכוּ לְרַגְלְךָ יִשְׂא מַדְבְּרֹתֶיךָ" (שם, ג). ישראל "תָּכוּ לְרַגְלְךָ" - "תָּוֹךְ כֹּו עַצְמָם לְתוֹךְ תַּחְתִּית הַהַר לְרֹגְלְךָ בְּסִינַי" (רש"י שם), לקבל את התורה. [וכן "תָּפוּ" בגימטריא "גיגית", לרמוז שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית]. "תוֹרָה צְוָה לָנוּ מִשָּׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב" (שם, ד). ע"י "תוֹרָה צְוָה לָנוּ מִשָּׁה" נהיינו "קְהֵלֶת יַעֲקֹב", נהפכנו לקהל, ואז ממילא "וַיְהִי בִישְׂרוֹן מֶלֶךְ" (שם, ה). "בְּהַתְּאַסֵּף רְאִישֵׁי עַם יַחַד שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל" (שם). רק כשעם ישראל מאוחד לקבל את התורה, אז "וַיְהִי בִישְׂרוֹן מֶלֶךְ". וכשהם מפורדים זה מזה, המלכות כביכול פגומה. אמנם מלכות ה' לא תלויה בנו, שהרי הקב"ה הוא "אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מְלָךְ בְּטָרֵם כֹּל יְצִיר נְבֵרָא", הוא היה מלך עוד לפני שנבראנו, וגם "אחרי ככלות הכל לבדו ימלוך נורא", אבל בכל זאת, "לעת נעשה בחפצו פֶּל, אֲזִי מֶלֶךְ שְׂמוֹ נִקְרָא". הוא נִקְרָא מֶלֶךְ רק כשיש נבראים, שמכירים במלכות וקוראים לו מלך. ו"כָּרַב עַם - הַדְּרֹת מְלָךְ" (משלי יד, כח). כשיש "רָב עַם", כשעם ישראל מאוחד ומדובק יחד, אז "הַדְּרֹת מְלָךְ". מלכות ה' מהודרת אז יותר, כביכול.

למלך ישראל יש דין, שמתור לו להרוג מי שמורד במלכות או מי שרוצח (רמב"ם הלכ"מ מלכים פ"ג ה"ח וה"י). על שאר עבירות שבתורה, כחילול שבת, או עבודה זרה, אין למלך רשות לדרון ולהרוג, רק לסנהדרין. למה רוצח שונה מכל שאר עבירות שבתורה? חשבת, כי הרוצח ממעט את המלכות. הוא מורד במלכות בזה שהרג אחד מנתיני המלך. לכן, היות והמלך רשאי לדרון מורד במלכות, ממילא הוא רשאי גם לדרון רוצח. באותה מדה מי שפוגע ביהודי, הוא מורד במלכות שמים. היות והקב"ה הוא מלך ישראל,

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

1. וכן כתב הרמב"ם: "שבועות, הוא יום מתן תורה. ולהגדיל היום ההוא, נמנו הימים מן המועד הראשון אליו, כמי שממתין בו הנאמן שבאוהביו, ושהוא מונה יום וגם השעות, וזאת היא סבת ספירת העומר מיום צאתנו ממצרים עד יום מתן תורה, שהוא היה הכונה והתכלית ביציאתם" (מורה נבוכים ח"ג פמ"ג). וכתב ב"ערוך השולחן" (או"ח סי' תפ"ט ס"ג), שזו היא גם הסיבה לכך, שלדעת הרמב"ם (פ"ז מהלכ' תמידין ומוספין הכ"ב) ספירת העומר היא מצות עשה דאורייתא גם בזמן הזה, שאין לנו מקדש, ואיננו מקריבים את מנחת העומר. כי "עיקר הכוונה [בספירה] הוא למתן תורה, ולכן המצוה גם בזמן הזה".
2. ועי' גם בר"ן המובא בהערה הבאה.
3. כך הביא הר"ן מחז"ל: "בשעה שאמר להם משה 'תעבדון את האלהים על ההר הזה', אמרו לו ישראל: משה רבינו, אימתי עבודה זו? אמר להם: לסוף חמישים יום. והיו מונין כל אחד ואחד לעצמו. מכאן קבעו חכמים לספירת העומר בזמן הזה... מחשבין נ' יום לשמחת התורה, כמו שמנו ישראל באותו זמן" (הר"ן על הרי"ף, סוף מס' פסחים, ד"ה ובהגדה). הרי שישראל ידעו שמתן תורה יהיה לסוף חמישים יום.
4. בספר החינוך (מצוה ש"ו) כתב, דמה שאנו מונים 'כך וכך ימים' וכך וכך ימים נותרו עד מתן תורה, הוא כדי להראות את רצונו העז להגיע אל זמן מתן תורה, ועל כן לא נרצה להזכיר בתחילת חשבוננו ריבוי הימים שצריכים עוד לעבור עד מתן תורה. ותירוץ זה יפון גם לשיטת הר"ן, שבני ישראל ידעו שמתן תורה יהיה לסוף חמישים יום.
5. אולי מפני זה נקרא חודש אייר 'ח'רש' זו" (מל"א ו, א), כי בחדש זה בא זיום של ישראל משעבוד טיט ולבנים. ונאף שרש"י פירש: "בחדש זיו - הוא אייר, דאית ביה זיוא לאילנא, וכן תרגם יונתן - זיו נצניא", אין זו סתירה, והכל אחד. רמב"ן שבזמן זה בא זיו לישראל, הדבר מתבטא גם בעולם, "דאית ביה זיו לאילנא".
6. וכן כתב רבינו יונה בפירושו לפרקי אבות, על דברי המשנה "אם אין דרך ארץ אין תורה" (אבות פ"ג מ"ז), וז"ל: "ר"ל, שצריך תחילה לתקן את עצמו במידות, ובה תשכון התורה עליו, שאינה שוכנת בעולם בגוף שאינו בעל מידות טובות; לא שילמוד התורה ואחר כך יקח לו המידות, כי אי אפשר". וכן כתב הגר"א ז"ל בביאורו למגילת אסתר (י, ג), וז"ל: "פי' קְרָבְכִי הִיְהוּדִי... דְרָשׁ טוֹב לְעָמוֹ - הוא מעשים טובים ומידות טובות. והמידות טובות הן יותר מכולן, כמו שאמרו שלא נכתבו המידות טובות בתורה כי הם כוללים כל התורה, כמו שאמרו: כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה (עי' שבת קה, ב), וכל המספר לשון הרע ככופר בעיקר (ערכין טו, ב), וכן כולם". ע"ש.
7. כמו שפירש רבינו יונה על המשנה "אם אין תורה אין דרך ארץ" (אבות פ"ג מ"ז), וז"ל: "כלומר, מי שאינו יודע תורה, אינו שלם במידות של דרך ארץ, כי רוב המידות הטובות שיש בדרכי העולם - בתורה הם... אם כן, בלא תורה לא יהיו דעותיו שלמות בדרך ארץ".
8. ובאמת, לדעת המהרש"א, כל כולו של חג השבועות לא בא אלא כדי לציין את סיום ההכנה ותיקון הנפש שעשו ישראל לקראת קבלת התורה, שביום זה נגמרה תורתן, שעל ידה זכו לקבל את התורה. אבל מתן תורה עצמו לא היה ביום זה, אלא ביום החמישים ו אחד לספירה, ולא על כך נתקן החג (מהרש"א בחידושי אגרות על מס' עבודה זרה דף ג, א).
9. כפי שאמרו חז"ל על קרבן סוטה - שגם הוא בא מן השעורים (במדבר ה, טו) - "כשם שמעשיה מעשה בהמה, כך קרבנה מאכל בהמה" (משנה סוטה יד, א). ומבואר בזה (ח"צ צ, א), שגם קרבן העומר הוא בבחינת קרבן סוטה; שכן קרבן העומר - כקרבן סוטה - מברר ומרחיק מישראל את תומאת מצרים שדבקה בהם, [שעבודה זרה שעבדו במצרים היא בבחינת אשה שמעלה מעל באישה], וקרבן העומר מאבד תומאה זו מן העולם, בבחינת "וְצִבְתָּהּ בְּטָנָה וְנִפְלְאָה יִרְכָה" (במדבר ה, כז), וממילא נשאר נכסות ישראל נקיה וזכאית לחזור לבעלה, ולהדבק בשכינה הקדושה ביום חג השבועות, בבחינת "וְאָם... טְהֵרָה הוּא - וְנִקְתָּה וְנִנְרָעָה נְרָע" (שם, כח). ועי' עוד בזה (שם), שספירת העומר היא בבחינת ספירת 'נ' קיים, שבהם האשה נטהרת לבעלה. וכתב ב"עקידת יצחק" (פרשת אמור, בענין ספירת העומר), שטעם זה אין מברכים שהחיינו על מצות ספירת העומר, "לפי שהימים האלה לשלמי הבחינה הם ימי צער", היות ובימים אלו ישראל "דחויים מִבְּאֵל המעמד הנבחר והקדוש ההוא, להזדווג עם אלקיהם המקריבים אליו תקרובת האבה ונדבה כהקריב חתן את כלתו", וא"כ "אין תברך שהחיינו האשה המגורשת מבית תענוגיה מספר ימים? אדרבה! קינה מיבעי לה"?!].
10. ועי' גם בחינוך (מצוה ש"ו) שהקשה כן, למה הספירה היא מיום הבאת העומר, ולא מיום ראשון של פסח, שהוא זמן יציאת מצרים. וע"ש מה שתיירן.
11. ועי' עוד בזה ב"נתיבות עולם" למהר"ל (נתיב התורה סוף פרק י"ב).
12. פירש רש"י: "צהבו פניו - שִׁמְחָה" (מנחות סח, ב). ובמקום אחר, על מעשה אחר, כשצהבו פניו של יוסף הבבלי (שם יח, א), פירש רש"י: "צהבו פניו - מחמת שמחה". ויש שעמדו על שינוי לשון זה, ופירושו, ששמחתו יוסף הבבלי היתה שמחה אמיתית של תורה, שזכה לברר אמיתת שמועתו, כמבואר שם בסוגיא, ושמחה כזו היא שמחה פנימית בעיקרה, שמחה שבלב, ["פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מְשֻׁמְחֵי לֵב"]; והגם שהיא משנה את זיו פניו של האדם ומקרינה כלפי חוץ, אך בעיקרה היא פנימית, ולכן פירש שם רש"י "צהבו פניו - מחמת שמחה"; כי צהבות הפנים החיצונית לא היתה עיקרה של השמחה, אלא רק תוצאה ממנה, מחמת השמחה. משא"כ אצל יהודה בן נחמיה, שם לא היתה השמחה של "פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מְשֻׁמְחֵי לֵב", אלא שמחה של נחמן, שהשיב את הזקן, שזוהי שמחה חיצונית, לא של פנימיות הנפש, ולכן פירש שם רש"י: "צהבו פניו - שִׁמְחָה". כי צהבות הפנים החיצונית היתה השמחה בעצמותה, ולא רק "מחמת" השמחה.
13. איתא בגמ': "שאלו תלמידיו את רבי זירא: במה הארכת ימים? אמר להם: מימי לא הקפדתי בתוך ביתי, ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני... ולא שִׁשְׁתִּי בתקלת חברי..." (מגילה כח, א). ומשמע, שבכל אחד מדברים אלו, יש כדי לקצר ימיו של אדם.
14. ואולי מפני זה מתו תלמידיו רבי עקיבא באסכרה (יבמות סב, ב), שהיא מחלת הגרון; מידה כנגד מידה, נגד מה שהיו שמחים כשנצחו זה את זה בדברים. וכעין זה כתב המהרש"א (חי' אגרות שם ד"ה מפני) דמתוך שלא נהגו כבוד זה את זה, ודאי דיבר כל אחד בנגות חברו, ולכן מתו באסכרה, כמו שאמרו חז"ל: "סימן ללשון הרע - אסכרה" (שבת לג, א).
15. וגם מעמד "הַקְּהָל" במוצאי שנת השמיטה (דברים לא, י-יג) נקרא בשם זה, כיון שהוא כעין מעמד הר סיני, כמבואר ברמב"ם שכתב על מעמד "הַקְּהָל": "וְגָרְמֵי שְׂאֵינָן מְכִירִין (לשון הקודש) חייבין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה, כיום שניתנה בו בסיני. אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה, חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתרה... שלא קְבָעָה הכתוב אלא לחזק דת האמת. וְיִרְאָה עֲצָמוֹ כְּאִילוֹ עֵתָה נִצְטוּהוּ בְּהָ וּמְפִי הַגְּבוּרָה שׁוֹמְעָה, שהמלך שליח הוא להשמיע דברי הַקְּהָל" (רמב"ם הלכ' חגיגה פ"ג ה"ו).
16. וכתב בעל "הכתב והקבלה" (דברים ט, י), שלכן נקרא חג השבועות בלשון חז"ל "עֲצָרְתָּ", כי עצרת הוא לשון התקלות והתכנסות, [כמבואר באונקלוס שתרגם "עֲצָרְתָּ" - "פְּנִינִי" (ויקרא כג, לו; במדבר כט, לה; דברים טז, ח), וכמבואר ברש"י (דברים שם בפירושו השני)]. ועי' גם רש"י קידושין (ו, א ד"ה עצרת). ובחרו בשם זה, מחמת שמצאו בני מקומות בתורה, שחג זה נקרא בשם "יום הַקְּהָל".
17. ובה תתורין קושיית בעל "הכתב והקבלה" (דברים ט, י), "למה קרא משה את יום הנכבד והנורא הזה, אשר כמוהו לא היה מעולם וכמוהו לא יהיה, בשם 'יום הַקְּהָל' לבד. [הר"ן מן הראוי לקרוא כל דבר בְּשֵׁם לפי גודל ערכו ויתרון מעלתו על אחרים, לא בְּשֵׁם הַנּוֹפֵל על דברים פשוטים פחותי הערך". וע"ש מה שתיירן. ולהאמור כאן, מיושבת הקושיא שפיר.
18. ועי' מה שכתב הרמב"ן בביאור מצוה זו. וכדבריו מבואר גם ברמב"ם (סהמ"צ מ"ע ר"ו, ובהלכ' דעות פ"ו ה"ג).
19. ואולי מפני זה כתב רבינו יונה, "כי השמחה במצוות - מעיקר יעודי העבודה" (פירוש רבינו יונה לספר משלי ד, כא). ונגם במסילת ישרים (פ"ט) כתב השמחה היא "עיקר גדול בעבודה".